

perioadă între cercul Annaeilor și gruparea din jurul lui Nero, figura și rolul lui Petronius se definesc de asemenea mai clar (p. 398—409).

O importanță deosebită prezintă lucrarea nu numai pentru lămurirea problemelor de istorie și istorie literară, ci și pentru definirea unor concepte de teorie literară importante în epocă, și sub acest aspect partea finală (cap. 7—9), dedicată aproape exclusiv problemelor de estetică, constituie o contribuție pe cât de originală, pe atât de valoroasă.

Desigur că, atunci când este vorba de o cercetare atât de amplă, dedicată unor probleme adesea controversate, rămân, cum e și firesc, încă unele puncte de întrebare, unele probleme care ar necesita, poate, un plus de demonstrație. În ceea ce ne privește, ni se pare, de exemplu, că se atribuie, poate, prea mult rol elementului conștient, deliberat în acțiunile lui Nero și se acordă, după părerea noastră, lui Seneca o influență asupra epocii mai mare decât trebuie să a avut în realitate, dat fiind numărul mare de personalități puternice care s-au manifestat în aceeași vreme.

Cîteva obiecții de amănunt: în lipsa referirii directe, nu avem dovada că Suetoniu polemizează cu Tacit și nu cu sursele acestuia (p. 24 și n. 1); nu ni se pare, ca lui L. Hermann, că e vorba de ceva specific roman în caracterul de matroană capricioasă al Iunonei întrucît ea apare astfel chiar din Homer (p. 335 și n. 3); afirmația lui Lucan că epopeea sa va trăi tot atât cît poemele lui Homer se bazează, credem, nu numai pe conștiința talentului său, ci și pe faptul că are ca obiect o personalitate de talia lui Caesar: *Me teque legent*, spune Lucan (p. 338).

Rezumînd cele de mai sus, credem că aportul autorului la definirea epocii este incontestabil, iar lucrarea va intra, fără îndoială, ca o cercetare fundamentală în bibliografia de specialitate.

C. Poghiric

JAN FREDRIK KINDSTRAND, *Homer in der Zweiten Sophistik*, Upsala, 1973, 251 p. (Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Graeca Upsaliensia 7).

Autorul își propune să urmărească receptarea lui Homer și folosirea eposului homeric la trei dintre reprezentanții curentului atticist, și anume Dion din Prusa, Maximos din Tyr și Aelius Aristides. Materialul este judicios împărțit în două capitole mari, tratînd primul despre receptarea lui Homer, „lectura” lui (*die Homerlektüre*), cum o denumește autorul, la cei trei scriitori. Capitolele consacrate fiecăruia dintre ei sînt la rîndul lor subîmpărțite pe probleme referitoare la: numele lui Homer, referiri la Homer și opera lui, sistemul de introducere a citatului, materialul homeric, cunoștințele autorului respectiv în această problemă, poziția față de acest material și, în sfîrșit, textul homeric al fiecăruia. Un capitol de concluzii și de comparație a poziției celor trei autori încheie prima parte a cercetării. Cea de a doua este consacrată imaginii lui Homer (*das Homerbild*) la Dion, Maximos și Aristides, cuprinzînd și aceasta la fiecare dintre ei capitole închinată problemelor legate de viața și opera lui Homer, Homer ca poet, ca filozof, învățător și retor, mituri homerice și interpretarea lor, eroi homerici, critica lui Homer, Homer și Platon. Pe lîngă aceste probleme, generale pentru toți autorii, de o analiză specială se bucură discursul 11 al lui Dion, precum și *Presbeutikos* (52 D) al lui Aristides, cu o poziție mai specială în cadrul operei lor. La Maximos figurează și un capitol închinat lui Homer ca autoritate în demonologie. Ca și prima parte, și aceasta se încheie cu un capitol de comparații și concluzii. O bibliografie exhaustivă a lucrărilor dedicate citatului în general, precum și citatului homeric completează extrem de util lucrarea.

În capitolul introductiv al primei părți, autorul expune cu claritate scopul lucrării și întrebările la care își propune să răspundă (1. *ce* anume cunosc cei trei scriitori din Homer; 2. *cum* folosesc materialul homeric; 3. *de ce* îl folosesc pe Homer în expunerile lor — v. p. 3s). Răspunsul la prima întrebare îl constituie un indice complet pentru fiecare scriitor cuprinzînd toate pasajele, cu materialul homeric clasat după felul citatelor, din care se pot desprinde cu ușurință atât cunoștințele autorului, pasajele homerice cele mai cunoscute, cele preferate de reprezentanții sofistici a doua. Acești indici constituie partea cea mai valoroasă a lucrării; în cazul lui Aristides avem primul indice de acest fel, la Maximos și Dion el este considerabil completat și îmbunătățit.

O valoroasă contribuție o constituie și o mai clară definire și delimitare a citatului în genere. Analizând definiția dată de Röttger în care sînt incluse două mari aspecte ale citării și anume citatul propriu-zis și parafraza, autorul e de părere că un loc deosebit ar trebui acordat aluziei, arătînd atît diferențele între aceasta și parafrază, cît și importanța ei pentru cunoașterea culturii homerice a scriitorului respectiv. Nu-l satisface, și pe bună dreptate, nici împărțirea lui Householder (în lucrarea despre citatul la Lucian) în citat (incluzînd parafraza strînsă și parodia), aluzie și reminiscență, deoarece deosebirea între ultimele două nu este prea clară. Clasificarea lui Bouquiaux-Simon, întrucîtva mai explicită (a) citations textuelles, b) citations adaptées, c) emprunts secondaires (allusions, résumés, paraphrases) are totuși neajunsul că include, în cea de a doua grupă, de la citatele cu foarte slabe diferențe de original pînă la redări în care este păstrată numai ideea, cu vocabularul complet schimbat. Autorul propune o judicioasă împărțire a citatelor în cazul subiectului său după forma exterioară și nu după funcția lor, și anume în citate metrice și citate nemetrice (acestea cuprinzînd parafraza, referința și aluzia, cea de a doua categorie, după părerea noastră, totuși destul de neprecis definită, așa încît deosebirea de parafrază nu pare semnificativă). În privința citatelor metrice, autorul include aici, pe bună dreptate, atît versurile și fragmentele de vers a căror limită este de obicei cezura, cît și formulele epice. Cit despre cuvintele izolate, el le consideră citat doar în cazul cînd sînt marcate clar ca atare și nu figurează în contextul unei parafraze; cazuri de acest fel sînt însă extrem de rare la autorii care fac obiectul cercetării sale.

În afara indicilor de care pomeneam mai sus, citatele sînt apoi analizate și clasate după conținut (*Autoritative Zitate, polemische Zitate, Zitate als Beispiele, als Vergleiche, schmückende Zitate* etc.). Foarte prețios este și indicele care pune față în față textul homeric al fiecăruia dintre cei trei scriitori cu critica alexandrină, autorul încercînd să determine, chiar dacă nu întotdeauna cu absolută certitudine, care dintre edițiile alexandrine pare să fi influențat cel mai mult asupra textului lor, deși în linii generale ei urmează destul de îndeaproape vulgata. Din păcate, și autorul o spune clar, lucrarea nu-și propune să însoțească materialul homeric de o adîncită cercetare din punctul de vedere al criticii de text, motivele abținerii sale de la o astfel de investigație fiind, pe de o parte, lipsa unor bune ediții critice în special în cazul lui Maximos și Aristides, pe de alta mica diferență între cei trei autori și vulgata în privința textului homeric. În majoritatea cazurilor, aceste diferențe sînt atribuite de J. F. Kindstrand fie unor erori de memorie, fie unor greșeli în tradiția textului autorilor care citează. În această privință punctul de vedere al autorului ni se pare mult prea categoric, o cercetare de acest fel, deși extrem de dificilă, nu ar fi fost totuși lipsită de interes și poate că ar fi izbutit să aducă unele lucruri noi în domeniul criticii de text homerice. Totuși, orice îndepărtare de la textul tradițional este semnalată în indicii homerici la fiecare autor, deși atenția lui J. F. Kindstrand este îndreptată nu asupra lui Homer ca atare ci asupra reflectării lui în cei trei autori.

O statistică a citatelor, stabilind proporția citatelor metrice față de cele în proză, precum și frecvența citatelor din *Iliada* față de cele din *Odiseea* la fiecare autor vine să completeze datele despre materialul homeric folosit de ei.

Nu vom mai insista asupra capitolelor referitoare la imaginea lui Homer, extrem de amănunțite și clare, sintetizate apoi în partea de concluzii, care relevă importanța acestuia în opera reprezentanților celei de a doua sofistici, locul lui Homer ca autoritate literară și filozofică în această epocă. Mai mult decît atît autorul reușește nu numai să sintetizeze datele despre poet dar să ne ofere, pornind de la el, o privire generală asupra ideilor artistice și filozofice ale acestui curent literar. Sistematizarea judicioasă a materialului, indicii bogăți și prezentarea clară fac lucrarea foarte utilă nu numai specialiștilor în literatura greacă a epocii imperiale, ci și cercetătorilor lui Homer.

Elisabeta Poghiru

MOHAMED-HAMDI IBRAHIM, 'H 'Ελληνορωμαϊκή παιδεία ἐν Αἰγύπτῳ. Ἀπὸ τοῦ Α' ἕως τοῦ Δ' μ. Χ. αἰῶνος, κατὰ τοὺς παπύρους, Atena, 1972, VII + 172 p. (teză de doctorat).

Lucrarea lui Mohamed-Hamdi Ibrahim este o teză realizată la Universitatea din Atena sub îndrumarea lui Nicolaos Thomadakis, și are ca scop studierea sistemului educațional grec în Egiptul roman în secolele I — IV e.n. Cunoașterea acestui sistem, rămasă multă vreme lacunară, a cîștigat mult în ultimul timp, datorită numeroaselor săpături întreprinse în Egipt, la începutul secolului nostru și care au avut ca rezultat o bogată recoltă de papiri.